

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Užtektų tik gėrio

Nuo senų senovės egzistavo daugybė mitų ir legendų (ir šiurpių, ir juokingų) apie žmogaus kaip kūrinio pavidalus. Sukurtas iš dulkės ir žemės, iš molio, iš milžino kepenų, iš akmens ir marmuro, mechaninis ir biologinis, pažeidžiamas ir apgaubtas nepažeidžiamumu kaip Achilas. Dabar, dirbtinio intelekto amžiuje, žmogus kaip kūrinys vėl įgauna naujas apybraižas – jo biologinis trapumas (o gal – tvirtybė?) tarsi užtušojamas, retušuojamas; apsigyvendamas virtualioje erdvėje, jis tarsi tampa dailesnis, labiau nugludintas, labiau sau – savo tuštybei – patinkantis.

Ir tampa kažki koks netikras.

Išnyksta kažkas, kas teikia jam gyvybę. Autentišką. Tą raukšlelę, kuri pritraukia akį ir suvirstina širdį. Tą liūdesio šešėlį akyse, liudijantį, kad tobulumo ilgesys yra nežemiškas, ne šio pasaulio daiktuose bei įrankiuose randamas.

Šiuolaikiniai žmonės, pateikiantys save socialiniuose tinkluose nugludintus ir retušuotus, lyg ir norėtų suteikti sau ir aplinkiniams estetinio džiugesio. Grožio pajautos. Bet kažki kodėl nei gražu, nei džiaugsminga. Lyg žiūrėtum į dezinfekuotą, išvalytą daiktą ar, neduok Die, negendantį produktą. Prisiminus P. Teilhardo de Chardino „Žmogaus fenomeną“ – būtybę, užsisklendusią savo būtyje ir mums nepasiekiamą.

Kiekvienas amžius turi savo žmogaus – kūrinio, būtybės, antžmogio – koncepciją. Turi ją ir mūsų amžius: žmogaus kaip sterilus, išvalytas, tuščio ir skambančio Indo, kuriame maža likę išminties aliejaus. Žmogus nebenori mąstyti – individualaus mąstymo sąvoka nyksta, ją keičia kolektyvinis mąstymas, nes kolektyviškai mąstyti ir veikti yra patogiau, saugiau ir ramiau. Jau nekalbant apie egzistencinius klausimus, kurie iš esmės yra individualūs: kiekvienas žmogus savo gyvenimą, savo būtį įprasmina pats.

O ką jau kalbėti apie kančios akimirka, kai žmogus linkęs šaukti, linkęs maištauti – Dieve, kodėl taip, kodėl man?.. Kodėl Tu taip man lėmei?.. Kodėl Tu šito nesustabdai?.. Kaltina savo Kūrėją, pamiršdamas, kad pats kadaise pasirinko žinoti ir bloga, ir gera. Dėl gero, žmogau, tu ir dabar nesi Kūrėjui dėkingas ir priimi gėrį kaip savo nuopelną, o štai dėl blogo esi linkęs kaltinti Tą, kuris leido tau rinktis. Mes nematome, nejaučiame savo metafizinės kaltės. Prieš pasaulį, prieš kūriniją. Mes ir toliau linkę gailėtis tik savęs. Linkę liguistai vyti pažangą, nekreipdami dėmesio į aplinką, nors ji buvo sukurta mums ir dėl mūsų.

Ar ne paprasčiau būtų, jeigu dirbtinis intelektas suteiktų mums ne tik gražesnę virtualų pavidalą, bet ir savotišką nemirtingumą? (Yra tokių teorijų – žmogus kaip biologinė būtybė išnyksta, o jo virtualus pavidalas ir toliau egzistuoja socialiniuose tinkluose. Populiariame seriale „Black Mirror“ šiai temai yra skirta viena serija – prisipažinsiu, padarė tokį slogų išpūdį, kad iki šiol nepamirštu).

Ir kas gi atsitiktų, jeigu būtume padaryti iš kitos, ilgaamžiškesnės medžiagos, nei visa gyvoji mūsų aplinka? Būtume „aukštesni“, pažangesni?.. Būtume beveik kaip dievai?..

O, tas „beveik“. Jame telpa viskas – ir pragaras, ir dangus, ir estetika, ir bjaurastis. Kitaip tarys, ir blogis, ir gėris. Kūriniui, kurio vardas „žmogus“, tai pernelyg sunki našta. Mums užtektų tik gėrio.

Renata Šerelytė

Veidrodis.

Nuotrauka iš interneto

AŠ ILGAI ŽVELGIAU Į SAVO VEIDĄ

*aš ilgai žvelgiau į savo veidą
atspindėtą auštančio birželio
langas tirpo ir šaknis suleido
mano veidas į pasaulį žalia*

*mano mintys liūdnos ir kerotos
išsisklaidė kaip tamsa prieš rytą
sutrupėjo užtvaros ir grotos
ir rasa per veidą nusirito*

*ir kada gegutei mano sesei
užkukavus saulė patekėjo
su šviesa sulėkė paukščiai lesė
man akis ir jau nebeskaudėjo*

Aidas Marčėnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Užtektų tik gėrio • 2-as psl. Gediminas Indreika. Istorijos lobynas V. Stankūno fotografijose(2) • 3-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Tikrasis menas ne kas kita, o bandymas išsiaiškinti svarbiausia (3) • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Sostinėje – tarptautinio modernaus meno pliūpsnis • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Gyvojo muzikinio paveldo festivalis • 6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Komiškos dramos „Madam Rubinštein“ premjera lietuvių kalba • 7-as psl. Laimonas Inis. „Aš – kunigas ir lietuvis...“ Knyga, skirta Jono Juraičio atminimui • 8-as psl. V. Stankūnas (tęsinys)

Kitame numeryje: „Poezijos pavasario“ atgarsiai • Toliau „Skamba skamba kankliai“

MRF

MEDIJŲ RĒMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: DRAUGAS laikraščio diasporos žiniasklaida.

Istorijos lobynas V. Stankūno fotografijose (2)

GEDIMINAS INDREIKA

Tęsinys. Pradžia 2026 m. gegužės 30 d. „Kultūroje“

Dauguma V. Stankūno fotografijų yra sutelkta Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejaus archyve Kaune. Pavienės fotografijos JAV-se saugomos Balzeko lietuvių kultūros muziejuje Čikagoje, Lituanistikos Tyrimo centro foto archyve Lemonte ir ALKA archyve Putnam, CT. „Margučio“ radijo archyvas buvo dovanotos Vytauto Didžiojo universiteto išėivijos institutui Kaune. Kelios fotografijos yra Maironio literatūros muziejų Kaune. Kitų yra Palangos Kurorto muziejuje ir Žemaičių dailės muziejuje. Lietuvos Centrinis valstybės archyvas turi nuotraukų iš Aleksandro M. Račkaus fondo.

„Birutės“ choro dalis, Marijona Rakauskaitė vidury, 1918 (NMKČ)

Muzikas Stasys Šimkus ir „Birutės“ choras

1918 m. „Birutės“ choras išgyveno krizę. Daug narių buvo pašaukti tarnauti JAV kariuomenėje. Tuomet Petras Sarpalius buvo choro vedėjas. Valdyba svarstė panaikinti „Birutės“ chorą ir tik palikti dramos skyrių. Tuomet muzikas Stasys Šimkus dirbo rytinėse valstijose. Sumanyta pakviesti p. Šimkų perimti choro vadovavimą, nors buvo mažai vilčių, kad jis sutiks. Choro sekretorė Lilija Žilvičiūtė parašė laišką muzikui Šimkui, prašydama jo dėl patriotiškos pareigos išgelbėti „Birutės“ chorą. Sekretorė gauna atsakymą: „Jeigu taip viskas klotųsi Čikagoje, kaip rašote, bepigu. Priduodu savo išlygas. Jeigu primsite – atvažiuosiu.“ Pirmas viešas Stasio Šimkaus pasirodymas su „Birutės“ choru buvo 1919 m. rugsėjo 29, Unity Club svetainėje. Programą atliko solistės Marijona Rakauskaitė, Salomė Staniulytė ir solistas Povilas Stogis. Stankūnas fotografavo chorą ir solistus.

1920 m. artistė Unė Babickaitė atvyko į JAV. Čikagoje ji režisavo ir vaidino lietuvių teatro pastatymuose. Fotografavosi pas Stankūną viena ir su savo sužadėtinu kariūnu Vytautu A. Graičiūnu.

SLA seimas svarsto naują konstituciją

Tokia antraštė 1930 m. birželio 19 d. „Naujienos“ aprašė Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 36-tąjį

seimą Lietuvių auditorijoje. Stankūnas plačiu kameros objektyvu fotografavo minią SLA delegatų, stovinčių Halsted gatvėje prie vėliavomis papuošto auditorijos pastato fasado.

SLA seimas prasidėjo birželio 16 d., jį atidarė SLA Čikagos apskrities pirmininkas Povilas Stogis. Jau giedant Lietuvos himną pasirodė, kiek salėje yra komunistų delegatų, nes dauguma sėdėjo. Prasidėjus mandatų priėmimui, kilo ginčai dėl mandatų komisijos narių „partypiškumo“. Komunistai delegatai, atsistoję ant kėdžių, pradėjo šaukti ir be eilės kalbėti. Salėje budintys policininkai nieko nedarė.

Antrąją seimo dieną bolševikai vėl triukšmavo ir nutraukė sesijos posėdžius. Į auditoriją išiveržė žmonių, kuriuos policija sulaukė. Galiausiai atėina Čikagos policijos kapitonas su būriu policijos ir detektyvų, areštuoja ir prievarta išveda 18 žmonių: Petronį, Jusių, Milerį, Vinčą Andriulį, Joną Buivydą, dr. Padevičių, kurį sakoma policija lazda apmušus, ir dvylika kitų. Dar kitus policija būriais išvarė lauk. 1930 birželio 17 laidoje „Chicago Times“ dienraštis įdėjo SLA seimo fotografiją su antrašte: „WHEN LITHUANIAN REDS REVOLTED – Police used clubs on Lithuanian rioters“. Kitą dieną komunistų delegatų frakcija susaukė susirinkimą Meldazio salėje, 23-čioj gatvėj.

1930 m. birželio 25 Bostono „Keleivis“ rašė: „Sumušti ir išvyti iš SLA seimo, komunistai susirinko kitą salę ir apsiskelbė legaliu SLA seimu, nes jų esą didžiūma. Mat, vienas prieš tris – tai bolševikiškai rokuojant išeina didžiūma.“ 1930 m. birželio 27 d. SLA laikraštis „Tėvynė“ pirmame puslapyje įdėjo pareiškimą: „Susivienijimas Lietuvių Amerikoje buvo ir yra laisva, broliška susišelpimo ir kultūros organizacija. Ji tokia ir pasiliks. Ji neleis, kad kokia nors pašalinė organizacija kištųsi į vidujinius jos reikalus ir bandytų paversti SLA savo politikos įnagiu. Kiekvieną tokios rūšies pasikėsinimą, nežiūrint iš kurios pusės jis eitų, SLA atrems visu griežtumu.“

Antano Žmuidzinavičiaus paroda

1924 m. balandžio 4 d. Stankūnas fotografavo pirmąjį lietuvių dailininko kūrinių parodą Čikagoje. Tai

A. Žmuidzinavičiaus parodos atidarymas, 1924 (NMKČ)

LIETUVIS FOTOGRAFAS
Vienas iš Geriausių Chicagoje.

Dideli, maži, padidinti, su mažinti ir dar kitoki paveikslai, bus padaryti sulig jūsų noro. Vestuvės, pagrabas, krikštynos, suėjimai, suvažiavimai, iškilmės ir pavieniai asmenys bus nufotografuoti sulig jūsų noro. Ir nufilmuosiu „muvis“ su maža kamera sulig jūsų noro. Kalbu angliškai, amerikoniškai, rusiškai, lenkiškai ir dar kitomis kalbomis, bet užvis geriausia moku lietuviškai.

V. Stankūnas,
3315 So. Halsted St., Chicago, Ill.

Stankūno reklama iš „Margučio“ žurnalo. 1930 m.

Antano Žmuidzinavičiaus kūrinių paroda, skirta paminėti Lietuvos Respublikos konsulato įsteigimą Čikagoje. Pirmuoju Lietuvos konsulu tapo Povilas Žadeikis. Dailės paroda įvyko Lietuvos konsulato erdvėje, 608 S. Dearborn St., dvyliktame aukšte. Parodoje buvo eksponuota 90 Žmuidzinavičiaus paveikslų. Atspausdintas gražus, iliustruotas parodos katalogas. Laikė parodos kasdien buvo paskaitų apie lietuvių meną. Stankūno nuotraukoje – parodos atidaryme dalyvauja dr. K. Drangelis, kun. Ignas Albavičius, konsulas Povilas Žadeikis, A. Žmuidzinavičius su šeima ir kun. A. Skripka. Keliaudamas po JAV su žmona Marija ir dukrele, Žmuidzinavičius tapė ir Amerikos gamtovaizdžių.

Vanagaičio ir „Margučio“ radijo veikla

Didžiausią lietuviybės dvasinį judėjimą Amerikoje įkvėpė kompozitorius Antanas Vanagaitis. 1924 m. vasarą Vanagaitis kartu su Lietuvos Valstybės teatro solistu Juozu Babravičium atvyko New Yorkan.

Nukelta į 8 psl.

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Tikrasis menas ne kas kita, o bandymas išsiaiškinti svarbiausia (3)

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

Tęsinsys. Pradžia 2026 m. gegužės 23 d. „Kultūroje“

Kaip vertinate Lietuvos dabartį?

Aš nuoširdžiai tikiu šviesia Lietuvos ateitimi. Man tuo pačiu norėtusi apginti tą sovietmečiu nuvalkiotą epiteta nuo pajuokų... Aš tikiu, kad Lietuva užims jai tinkamą vietą tarp Europos šalių ir jokie debesy iš Rytų daugiau neužtemdys jos dangaus skliauto.

O kaip vertinate rašytojo padėtį visuomenėje?

Ji visada buvo, yra ir bus nepavydėtina. Mirusius rašytojus dažniausiai vertina labiau nei gyvus. Galbūt todėl, kad mirusieji tyli ir nieko nei sau, nei savo tautai nereikalauja.

2002-aisiais dalyvavote Frankfurto knygų mugėje. Gal dar neišblėso įspūdžiai? Ką ateitis žada žodžių žmonėms?

Frankfurto mugė buvo ne tik milžinišku komerciniu renginiu, bet ir didžiuliu susirinkimu, tuo, kas padidina įvairių tautų pasitikėjimą vienas kitu. Žodžio švente, priartinančia pasauli. Džiugu, kad nepasivirtino skeptikų prognozės, ir Lietuva pasirodė joje solidžiai ir ganėtinai išplėtė savo draugų ratą, tų draugų, kurie nuoširdžiai pasiruošę suprasti jos nacionalinius siekius ir padėti išvengti įvairių sunkumų ir klystkelių kelyje į Europą.

Kaip plačiai šiandien kaip rašytoją Jus žino plačiajame pasaulyje? Ką tas žinojimas Jums reiškia?

Man neteko skųstis, kad mano vardą žino tik Lietuvoje ir Izraelyje. Leidžia mano knygas ir kitose šalyse. Neseniai, pavyzdžiui, išėjo mano pirmoji knyga anglų kalba – „Žvakės vėjyje“. Mano kūrybą studijuoja užsienio universitetuose, kur literatūros tyrinėtojai romanus „Kvailių ašaros ir maldos“ ir „Oželis už du grašius“ linkę nagrinėti vadinamojo „magiškojo realizmo“ literatūros kontekste. Visa tai, žinoma, negali neturėti įtakos autoriui. Bet pernelyg tuo žavėtis nereikia. Svarbiausia kiekvienam rašytojui ne tai, ką apie jį kalba ar rašo šiandien, dabar; o tai, ką apie jį parašys ar pasakys tada... patys suprantate, kada... Nenoriu būti neteisingai suprantas (šiuo atveju ne apie save kalbu), bet man suprantami vieno mano nekvailio pažįstamo, neturinčio nieko bendro su literatūra, žodžiai: „Neužrieskite nosies, ponai. Gęsta ne tik žibalinės lempos, bet ir žvaigždės.“

2003

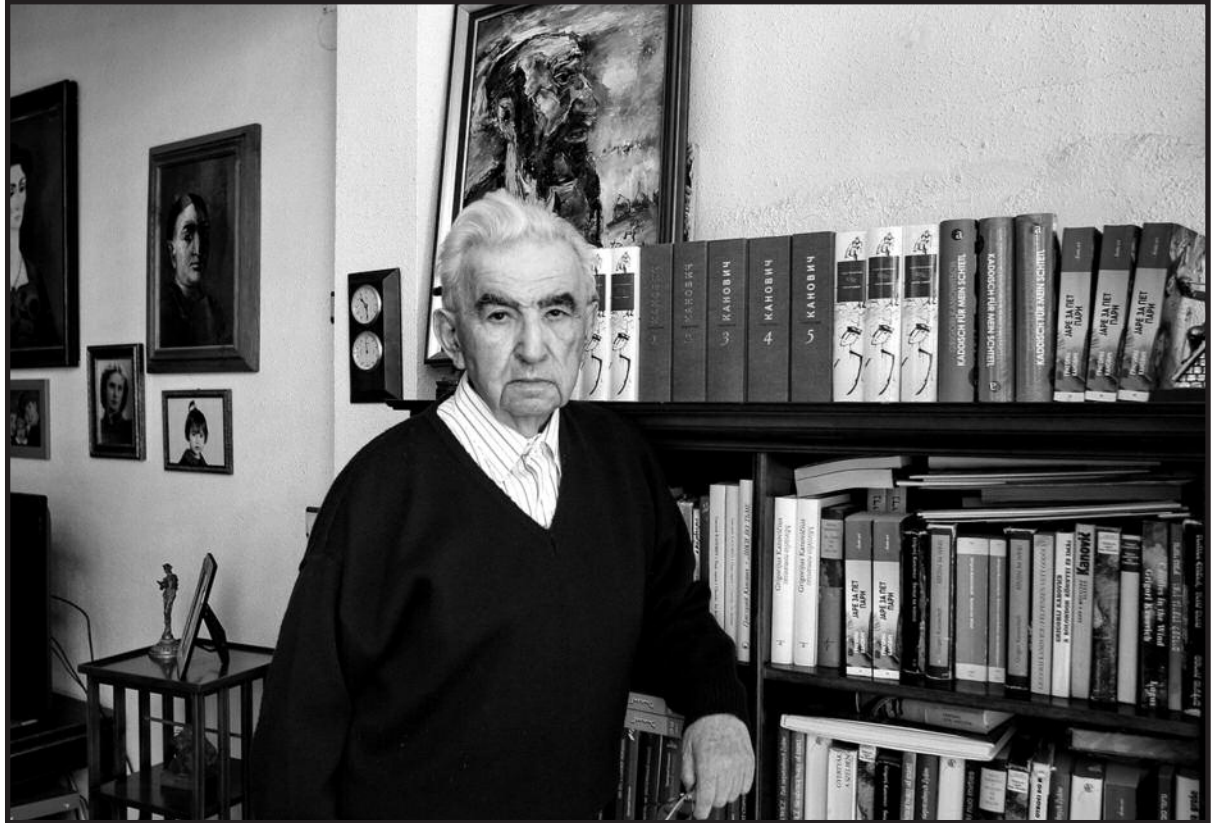
II

Sunkiausias menas – tiesos sakymas

Šis pasikalbėjimas užrašytas 2004 metų rugpjūčio 16 dienos rytą Nidoje, „Urbo kalne“.

Pastarasis dešimtmetis Jums itin derlingas. Maždaug kas porą metų pradžiuginat nauja knyga. Ir skaitytojų, ir kritikų palankaus dėmesio susilaukė „Vaidai sutemose“, „Nukirstų medžių šlamėjimas“, „Žydų parkas“, „Ožiukas už porą skatikų“, nauji apsakymai. Na, o kada parašyta toji, dar kvepianti šviežiais dažais?

„Našlių keliones“ rašiau apie pusantrų metų. Iš pradžių parašiau „Verą Iljiničną“ – apysaką apie moterį, kuri nenori važiuoti į Izraelį, o paskui – apie vyrą, penkerius metus nebuvojęs Lietuvoje ir vis atsisakinėjusį važiuoti į gimtinę. Kol abu atsiduria ten, kur lyg ir nenorėjo. Tada ir supratau, kad yra kažkoks junginys tarp tų dviejų apysakų, dilogija, ne dilogija. Žodžiu, problema iš dviejų pusių ištyrinėta. Pirmoji apysaka buvo išspausdinta „Metuose“. O abi – rusų kalba išeinančiame žurnale „Jeruzalimskij žurnal“. Jis – vienas rimčiausių Izraelio žurnalų, labai panašus į rusiškąjį „Novyj mir“, ir apipavidalinimu, ir turiniu. Apysakos man labai netikėtai sulaukė labai gero atgarsio tarp rusiškai skaitančių žmonių.

Rašytojas Grigorijus Kanovičius

Ilgokai Izraelyje ieškojau leidėjo ir jį suradau prieš pat išvykstant į Lietuvą. Tiesa, labai griežtom man sąlygom, honoraras – simbolinis.

Jums šie metai jubiliejiniai. Prieš sukaktuvinę datą tikriausiai daug ką prisiminėte, iš naujo įvertinote. Įdomu vieną kitą svarbesnį momentą, išvadą, pastebėjimą išgirsti ir Jūsų kūrybos gerbėjams.

Kalbėti apie save sunkiausia. Datų, kurios man buvo reikšmingos, nemažai. Turiu pasakyti, kad jos labai įvairios.

Pirmoji tokia data – 1945-ieji. Grįžimas į Lietuvą tuoj po karo. Aš netikėjau, kad mes grįšim. Mes nebuvom tremtiniai, bet buvom atsidūrę tokioje padėty, kad sugrįžti kada nors į gimtinę atrodė beveik neįmanoma. Ypatingai iš Kazachstano, kur praleidau tiek metų, ir iš Uralo.

Kitos datos ne tiek asmeninės, kiek visuomeninės, svarbios žydams, kurie išliko gyvi ir grįžo. Pavyzdžiui, kompartijos dvidešimtas suvažiavimas, suteikęs kad ir neilgai trukusios vilties, kad pasaulis, kuriame mes gyvenam, gali būti kitoks. Vedybos, vaikų gimimas, tėvų mirtys – tai vis datos, kurios liks svarbiomis, kol gyvas būsiu.

Ypatingi 1989 metai. Metai, kai aš suvokiau, jog turiu prisidėti prie judėjimo, kuris atvedė Lietuvą į nepriklausomybę. Nors, neslėpsiu, visokių balsų girdėjau, ir iš savo tautiečių, ir iš lietuvių, ir iš rusų, – kad nederia kištis, kad reikia išlaukti, kuo tai baigsis ir panašiai. Tuo labiau kad buvo sudarinėjami sąrašai, kuriuos turi išvežti. Ir aš, ir žmona buvom tokiame sąraše. Pskovo divizija turėjo tuo pasirūpinti. Vėliau laikraščiai juos skelbė. Nors esmėje aš esu iš tų, kurie niekada netroško būti politikos arenoje.

Jus prisimena ir tarp Sąjūdžio suvažiavimo delegatų...

Ne tik suvažiavime dalyvavau. Ilgus metus buvau juoduoju lietuviu pravardžiuojamas. Po to, kai vienoje TV laidoje papasakojau kaip Švėkšnoj, kur mes filmavom, užėjau į vieną trobą, kurioje turėjau apsigyvent, o jos šeimininkė, tokia labai pamaldi, labai geraširdė senutė, išklausiusi mano tada dar ne visai tobulos lietuviškos šnekos, sušuko: „Dieve mano! Seniai nemačiau tokio juodo lietuviu kaip jūs...“ O tuomet, Atgimimo metais, apkeliavau daugelį šalių, buvau ir Amerikoje, atrodo, suvaidinau šokių tokių vaidmenį, ragindamas ir Valstybinio departamento žmones, ir žydus, kad palaikytų Lietuvos žygį į nepriklausomybę. Kartu su Vytautu Landsbergiu keliavom. Atsimenu, kaip į mane žvilgterėjo, kaip čia minkščiau išsireiškus, advokatas Žumbakis.

Ne, ne, jūs ne taip pagalvojot, jo žvilgsnis buvo labai draugiškas. Tačiau tuomet daugeliui lietuvių aš buvau gamtos reiškinys, kuris ne visai aiškus. Svetimkūnis. Paskui, kai šalia atsirado kitas tautietis – Seimo narys, jau lengviau buvo kalbėtis su tokiais iškilais žmonėmis kaip Trumpa, Kojelis ir kitais. Todėl, kad požiūris į žydus nebuvo visiškai objektyvus, galima būtų pasakyti net griežčiau.

Kelis kartus pakartojot žodžius „juodasis lietuvis“. Derėtų pridurti: juodasis lietuvis šviesiausia prasme.

Nereikalaukit iš manęs apibūdinimų. Pasakojau tai, kas iš tikrųjų buvo... Ir nori nenori tenka prisiminti dar vieną datą, kuri buvo man labai skausminga. Tai diena, kai iš manęs atėmė Lietuvos pilietybę. Išvažiuojant į Izraelį.

Kuriais metais?

1993.

Kas tai padarė?

Buvo lyg ir įstatymas kažkoks... Niekaip negalėjau šito suprasti ir tikrai žinau, kad niekada negalėsiu užmiršti. Rašytojų sąjungoje įvykusiame vakare kalbėjau labai skausmingai, man tas smūgis buvo neregėtas. Svarsčiau: 220 metų mano giminė čia pragyveno. Neturėjo jokių turtų, nebuvo įmaišyti į kokius nors dalykus, kurie galėtų man padaryt gėdą. Na, gal su viena kita išimtim. Aš turiu omeny savo dėdę, kuris mano kūryboje apibūdinamas kaip dėdė Šmulė bolševikas.

Kada sugrąžino pilietybę?

Po poros metų. Drauge ir ordiną įteikė, prieš kuri ponas Petkevičius taip parašė: vietoj to, kad apdovanotų Avyžių, Brazauskas įteikė ordinus dviems žydams. O tie du žydai – tai Kanovičius ir Ičko Meras. Ačiū Petkevičiui nors už tai, kad jo rašiny nesu nei užpultas, nei ką, net nusipelniau tokio būdvardžio kaip „santūrusis Kanovičius“, taigi manęs jis neapšmeižė, nieko pikto nepasakė.

Kalbat apie Vytautą Petkevičių?

Taip, taip, taip... Daugeliui žmonių, tame tarpe žydams, buvome su Meru išsvajotos Lietuvos adoratoriais, o čia... Nors ir neišdrįso parašyti konkrečių pavardžių, nemažiau skaudu. Jei būtų parašęs, kad mes neverti, būtų gerai. Bet parašyt, kad, anot pagerbus Joną Avyžių...

Pabaiga kitame numeryje

Sostinėje – tarptautinio modernaus meno pliūpsnis

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Tarptautinė grupinė paroda „Superklėjai, arba Sukurti draugą“ atveria naują Šiuolaikinio meno centro (ŠMC) etapą – tai naujojo centro vadovo parodinės programos pradžia. Daugiausia figūratyvią meną pristatanti paroda, kuri veiks iki rugsėjo 6-osios, kviečia iš naujo apmąstyti ŠMC santykį su auditorija. MO muziejuje sostinėje taip pat dvelkia modernaus meno vėjai – čia balandį lankytojus pakvietė nauja šio muziejaus didžioji paroda „Gen Z. Viskas vienu metu“. Joje per vienuolikos Europos šalių menininkų darbus atsiskleidžia šiandien į trečią dešimtį įkopusios kartos žvilgsnis, paženklinatas gyvenimo prieštaringoje ir nestabilioje dabartyje.

Parodos ŠMC rengėjai teigia, kad stiprėjančios pasaulio (ir mūsų visuomenės) polarizacijos bei fragmentavimosi fone ši paroda siekia sudaryti sąlygas atviresnei polemikai apie kintantį šiuolaikinio meno ir auditorijos santykį daugialypių krizių sąlygomis. Vienas centrinių parodos atspirties taškų – ištrauka iš režisieriaus Algirdo Aramino filmo „Kai aš mažas buvau“ (1968). Joje rodoma mokinių ekskursija po vieną pirmųjų parodų to meto Dailės parodų rūmuose Vilniuje (dabar čia įsikūrus ŠMC).

Filme pabrėžiamas nelengvas žiūrovo santykis su modernybe: aktorius Broniaus Babkauskas suvaidintas provincialo personažas atsitrenkia į didelius parodų rūmų langus – modernistinio perregimumo simbolį. Aukštąją kultūrą čia įkūnija modernistinė paroda ir manieringas gidės balsas, o klasės mokytojas atlieka disciplinavimo funkciją. Šis spaudimas suartina moksliviu porą: jie pabėga iš gidės vedamos ekskursijos ir užmezga romantinį ryšį.

„Atsigręždama į istorinius ir šiuolaikinius kūrinius, paroda ‘Superklėjai, arba Sukurti draugą’ susitikimą su kitu apmąsto per skirtingas kito sampratas, posthumanistinės figūros išsigalėjimą ir patį šiuolaikinį meną kaip iki galo nepažinų, svetimą. Naujų ir istorinių, individualių ir kolektyvinių figūrų asambliažai netiesiogiai klausia: kokie klėjai šiandien galėtų sujungti susiskaldžiusią, karinę ir gana narcisistinę visuomenę? Koks meno vaidmuo pasaulyje, kuriame nuomonės vis griežtėja“, – klausama šios parodos pristatyme.

MO muziejuje – 11 šalių jaunų menininkų darbai apie vadinamąją Z kartą

Antroji parodos pavadinimo dalis – „Sukurti draugą“ nurodo į italų filosofo ir rašytojo Umberto Eco antiideologinę esė „Sukurti priešą“. Anot Eco, „turėti priešą svarbu ne tik tam, kad apibrėžtume savo tapatybę, bet ir tam, kad turėtume problemą, pagal kurią galėtume įvertinti savo vertybių sistemą ir, bandydami ją spresti, parodytume savo vertę. Tai, kai priešas nėra, turime jį susigalvoti.“ Šiandien priešų, ar antagonistų, netrūksta nei politikoje, nei meno srityje – vidinis susitaikymas, kurį paprastai padeda pasiekti išorės priešas, taip ir neįvyksta.

„Nuo ko visa tai prasidėjo? Modernizmas, kurį šiuolaikinis menas pratęsė, niekada nežadėjo būti draugiškas žiūrovui. Netgi priešingai – žongliruodamas kariniais terminais, pavyzdžiui, skelbdamas meno avangardu ir ketindamas nušluoti senąją tvarką, jis sąmoningai mėgavosi vadinamojo filisteriško, buržuazinio skonio neigimu ir šokiravimu.“

Vis dėlto šiandien santykis pakitęs: kadaise propaguota strategija „sukurti (meno) priešą“ – pašiepti meno taisyklių neišmanančią publiką – transformavosi į muziejų ir galerijų pastangas bičiuliauti su auditorija. Šiandien dauguma kultūros institucijų kuria draugų ar rėmėjų programas (dažnai – mokamas), stengiasi būti atviresnės. Paroda „Superklėjai, arba Sukurti draugą“ neišvengiamai balansuoja tarp bandymo kurti daugialypius, nevienareikšmius ar net prieštarigus santykius tarp meno institucijos, parodos, kūrinių ir lankytojų – ir šių ryšių kritikos“, – teigia rengėjai.

Parodoje MO muziejuje apie vadinamąją Z kartą dalyvauja dvidešimt jaunų menininkų, gyvenančių vienuolikoje Rytų Europos valstybių – regione, kurį formuoja ne bendra atmintis, o paveldėti pertrūkiai, atidėtos ateitys ir nuolatinė pereinamoji būseną. Šie menininkai nelaiko istorijos užbaigtu pasakojimu ir nesiekia jos išspręsti. Veikia jie gyvena nestabilumo paženklintoje dabartyje.

„Darbo žinutės, atostogų asmeninės, karščiausios dienos naujienos, karo reportažai, apsipirkimas internetu – sritis, kurios anksčiau buvo atskirtos ir daž-

nai laikomos nesuderinamomis, dabar sklandžiai susipina kasdieniame skaitmeniniame gyvenime. Troškimai, baimė, malonumas, empatija ir išsiblaškytas gyvuoja viename ekrane, dažnai tuo pat metu.“

Z karta yra pirmoji karta, nuo pat pradžių augusi tokiomis sąlygomis. Prieštaravimai neberekalauja sprendimo. Tai, kas anksčiau atrodė nesuderinama – viešumas ir privatumas, intymumas ir atvirumas, žaidimas ir nerimas, darbas ir laisvalaikis – jau seniai tapo takūs, nestabilūs ir persipynę. Dabartis veikia kaip tankus laukas, kuriame susiduria įvairūs impulsai, afektai ir vaizdai; tuo pat metu ji tampa prieglobsčiu nuo pagreitintai artėjančios ir neaiškios ateities“, – teigia šios parodos rengėjai.

Anot jų, lengvai persijungdami iš vieno vaidmens, profilio ir tapatybės į kitą, šie menininkai išlaiko priešybių įtampą, užuot ją išskleidę: skaitmeninė ir fizinė erdvė, materialumas ir nematerialumas, protas ir emocijos, pažeidžiamumas ir kontrolė. Tapatybė nebėra stabilus branduolys, bet nesibaigiantis savęs kūrimas sąveikaujant su kitais.

MO muziejaus vadovė Milda Ivanauskienė pastebi, jog joje bandoma mažinti augančius kartų skirtumus ir į dialogą pakviesti platesnę auditoriją. „Vystydami parodos idėją taip pat siekėme išsukti iš centrinių Vakarų meno magistralių, pažvelgti į meno procesus keliaujant mažiau išvaikšiotais takais. Tai – šviežias žvilgsnis ir pjūvis, galintis paskatinti tolesnius tyrinėjimus“, – teigė ji.

Lankytojai šioje parodoje gali ne tik pamatyti menininkų kūrinius, bet ir vaizdus iš jų „Instagram“ paskyrų. Kadangi platforma

vis dar grindžiama tariamai asmeniškumu turiniu, nuostabu ir tai, kad daugelis Z kartos kūrinių neslepia ryšio su autoriumi. „Autobiografiškumas ar autofikcija jau tapo kone savaiminiu jaunosios kartos meno bruožu, greta ryškios, dėmesį traukiančios vizualikos. Be to, daugelis šiuolaikinių kūrinių pristatomi devynių-dvylikos vaizdų tinklelyje, tad privalo patraukti dėmesį labai ribotoje vizualinėje erdvėje. Todėl nuostabu, kad menas tapo itin fotogeniškas“, – sako parodos kuratorius M. Novotny.

Čia nėra vientiso pasakojimo – vietoje to lankytojai kviečiami tyrinėti atskiras kiekvieno menininko kūrybai dedikuotas erdves, išsidėliojusias miestą primenančioje struktūroje. Parodų salėje įrengta dvidešimt erdvių, tarsi mikrogalerijų, ir lankytojai savo kelionę gali pradėti bet kurioje vietoje. Ši paroda MO muziejuje veiks iki rugpjūčio 30 dienos.

Paroda „Superklėjai, arba Sukurti draugą“ atveria naują Šiuolaikinio meno centro veiklos etapą.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Gyvojo muzikinio paveldo festivalis

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Jau daugelį metų gegužę užbaigia folkloro festivalis „Skamba skamba kankliai“ (o taip, jis konkuruoja su finaliniais Poezijos pavasario renginiais). Senamiestyje suskamba įvairių kolektyvų traukiamos liaudies dainos, sumirgulinuoja margaspalviai tautiniai rūbai, sušmėžuoja ir kitoniški svečių aprėdai... Tarp tautinio folkloro festivalio ištakos – 1973-iejį, kai spalio mėnesį Sporto rūmuose įvyko liaudiškos muzikos koncertas „Skamba skamba kankliai“; jau 1974 m. gegužės gale Vilniaus salėse ir Kalnų parke surengtam festivaliui suteiktas šis vardas. Ir štai jau 53-ą kartą „Skamba skamba kankliai“ Vilniuje tarsi atveria vartus į vasarą. Kaip sakoma organizatorių, tai „vienas iš nedaugelio Europoje vykstančių autentiškos etninės muzikos festivalių“. Jį rengia – kartu su partneriais – Vilniaus etninės kultūros centras.

Antradienis (05 26)

Šįkart festivalis pradėtas kaip niekad anksti – antradienį. Nepavyko man nutaikyti, kada Nerimi plaukė laiveliai su dainuojančiais festivalio dalyviais, bet nepražiopsojau vakaro renginio „Aplink dvarą vaikščiojo“ Katedros aikštėje. Jo vedėjas Darius Mockevičius (ansamblio „Versmė“ vadovas) paskelbė: premjera! Taigi pirmąkart į festivalio programą įtrauktas liaudiškų ratelių žaidimų vakaras. Natūralu, kad savaitės vidury pasirodo tik Vilniaus (miesto ir rajono) ansambliai, tad ir ratelius šoko maži bei dideli vilniečiai. Vakaro vedėjas vis skelbė, kuris kolektyvas kokį ratelį dabar užves bei kitus pamokins – raginta įsijungti visus, ir šties tarp tautiniais rūbais pasidabinusių šokėjų įsiterpė nemažai „žiūrovų“. Neprisireikė nei armonikų ar smuikelių – rateliai eiti pasidainuojant (gal tai ir bylojo: čia ne tradiciniai šokiai), keletas ratelių pristatančio kolektyvo narių šokamą dainą traukė prie mikrofono.

Ratelius ėjo ir pradinukai („Vyturio“ pradinės mokyklos „Vyturis“, Medeinos pradinės mokyklos „Bitela“), ir gimnazistai (Grigiškių „Šviesos“ gimnazijos „Dainorėliai“), ir studentai (Vilniaus universiteto „Ratilio“), ir garbesnio amžiaus entuziastai (ir Vilniaus rajono Rudaminos kultūros centro folkloro ansamblis „Verdenė“, ir Vilniaus miesto folkloro ansambliai „Jorė“, „Laukis“, „Rasoda“, kt.)

Turėjome progos pajusti, kad mūsų senelių ir prosenių šmaikštumo, nebūtinai labai rafinuoto, turėta, štai ratelius einant dainuota – greta romantiškos „Žydi bičių rožės“ ir pan. – „Gaspadinė ant Sekminių“, „Atvažiuoja dvi Daratos“...

Trečiadienis

Šiemet festivalio programoje ir daugiau naujovių (greta ratelių dienos). Štai galerijoje „Autoportretas“ surengta paroda „Skambantys vardai“, kurioje eksponuojamos jau istorinėmis tapusios nuo-

Liaudiškų ratelių „Aplink dvarą vaikščiojo“ vakaras Katedros aikštėje.

A. Petraitytės nuotraukos

traukos; jose regimi kankliuojantys festivalio pirmieviai: Algirdas Svidinskas (jau, deja, iškeliavęs), Vytautas Musteikis, Žemyna Trinkūnaitė, Daiva Vyčinenė, Evaldas Vyčinas... Šia paroda, kaip ne vienu festivalio renginiu, pagerbiami šiemet paskelbtieji Kanklių metai. Galerija „Autoportretas“, nors pačioje Senamiesčio širdyje – Pilies gatvėje, bet, regis, kone „pogrindinė“ (ligšiol nelabai girdėjosi apie ten rengiamas viešas ekspozicijas), tad intrigavo ir proga joje apsilankyti. Ši galerija su keliomis nedidelėmis salėmis tinkama parodomis, individualiems jų lankymams, bet ne itin pranki pristatymams, kitiems viešiesiems renginiams – išspraudęs tarp gausiai nedidelėje patalpoje susigrūdusių nepasimėgusių iškilmų estetika, tuo labiau komfortu. Ir dabar smalsuolių būryje iškliausia įžanga į renginį – Vyčinių atliekamą pasikankliuojant Rėzos dainą, tada pasukau į kitas erdves apžiūrėti nuotraukų. Beje, eksponuojami ir kiti artefaktai – kanklės, jų gamybos priemonės ir pan., o iš kelių ekranų byloja nuotraukų „herojai“ – Vyčiniai, Trinkūnaitė... Dažnai prie nuotraukų pažymėta: „Fotografas nežinomas“, tad ir fotografuotos, matyt, prarastos – nebėra galimybės iš jų daryti „parodines“, didesnio formato nuotraukas (kaip toji išpūdinga parodos plakate – kankliuojantis Vyčinas), jos eksponuojamos tradicinio „albuminio“ dydžio. Apsukusi ratą tose tuščiose ekspozicinėse salybose, nebesigrūdau į vyksmą (regis, Vyčiniai kalbinti apie būtašias dienas), nors iki pagrindinio vakaro renginio – Pasidainavimų – dar buvo gerokai laiko.

O Pasidainavimų vakaras išties įtraukė. Universiteto gatvės renesansinių pastatų apsuptame Alumnato kieme (įvardijimas likęs nuo XVII–XVIII a. veikusio kunigų seminarijos bendrabučio) taip demokratiškai būrėsi, tarpusavy maišėsi ir įvairūs Vilniaus folkloro ansambliai, ir gausūs tiesiog da-

Paroda „Skambantys vardai“ galerijoje „Autoportretas“

lyviai – nebuvo scenos, nebuvo ir „klausytojų“, visi gavome dainynėlius, tad ir dainas traukėme visi. Kiekvieną dainą užvedė vis kitas ansamblis, pristatytas vakaro vedėjo Dariaus Mockevičiaus, netrukus įsijungdavo visuotinis choras. Nors dalyvavo tik sostinės ansambliai, bet dainos įvairiausių Lietuvos regionų dainuotos. Organizatorių gražiai pasistengta – prie kiekvienos dainynėlio dainos nurodyta/s ir pateikė/a/s, užrašymo vietovė. Tik VU ansamblis „Ratilio“ savo dainai „Vilniaus mieste žali broma“ pritarė instrumentais (būgnu, smuikeliu, kt.), kitoms dainoms pakako balso (ir dūšios). „Visuotinio choro“ atlikta žemaitiškai „Ėr pajauga žalė lėipa“ (iš „Virvytės“ repertuaro), dzūkiškai „O kas tį joja/ Dulkes kyloja/ Placuoju vieškelėliu...“ (iš „Sraunos“ repertuaro), kitos įvairiais tarmiais žodeliais padabintos dainos.

Buvo įdomu dainynėlyje aptikti dainą iš vokiško leidinio, Adalberto Bezenbergerio sudaryto, kurią pristatė „Tyklė“ – „Mano tėvuželio margi dvaruziai“. O kai ansamblis „Vilnelė“ užvedė, visi pagavo irgi dzūkišką dainą „Oi an kalno, an aukštojo“ (kurios baigiamasis posmas: „Treciu trūbu užtrūbysi – / Vilniaus miestų sujudzysi./ Oi oi oi, / Vilniaus miestų sujudzysi“), buvo proga prisiminti patirtąjį sukrėtimą, kai siela staiga atsivėrė senosios Tautinės dainos grožiui ir prasmei: dar sovietmečiu – matyt, irgi *Skambakanklių* metu: savo galingu balsu šią dainą Vilniaus universiteto kiemelyje užtraukė pirmąkart išgirsta Veronika Povilionienė...

Ukrainiečių folkloro ansamblis „Volodar“

Nukelta į 8 psl.

Spektaklio „Madam Rubinstein“ akimirka. Iš k.: A. Metalnikova, I. Maškarina, V. Krulikovskis

Komiškos dramos „Madam Rubintein“ premjera lietuvių kalba

Kultinis spektaklis apie istorinę asmenybę Vilniaus senajame teatre

**LAIMUTĖ
VASILIAUSKAITĖ-ROŽUKIENĖ**

Garsaus australų dramaturgo John Misto pjesę apie istorinę kosmetikos verslo asmenybę Helen Rubinstein (1872–1965) režisierius Raimondas Banionis pastatė šiame teatre rusų kalba 2018 m. Vienas lankomiausių spektaklių dabar prieinamas platesnei publikai – pemjera lietuviškai įvyko šių metų gegužės 9 ir 10 dienomis, vasarą gastrolėse keliauja per Lietuvą.

Spektaklio komanda. Skamba išskirtinio braižo kompozitoriaus Fausto Latėno muzika, pjesės tekstą iš rusų kalbos vertė Sigita Stanaitytė, scenografijos autorius – Sergėjus Bocullo, kostiumų – Daiva Petruolytė, režisieriaus padėjėja – Gelena Ivaškevič, režisieriaus asistentė – Inga Maškarina, kuriai vienintelei ir patikėtas šis pagrindinis Helenos Rubinstein vaidmuo; Helenos amžininę konkurentę Elizabetę Arden vaidina Edita Gončarova ir Aleksandra Metalnikova, Helenos asistentą Patrick O’Higgins – Aleksandras Kanajevas (gastrolėse po Lietuvos miestelius – ir Valentinas Krulikovskis).

Pasak teatro kritikės Ievos Tumanovičiūtės, aktorė Inga Maškarina parodo įvairias Helenos Rubinstein asmenybės puses bei jos pasikeitimą ir tai daro komiškomis aplinkybėmis, nenuslysdama į su-

paprastinimą: ji yra iš tų penkių procentų aktorių, kurie, kaip „Dienoraštyje“ rašo režisierius Alvis Hermanis, geba „persikūnyti į ką nors kitą“, nes „likusieji visą gyvenimą vaidina patys save duotomis aplinkybėmis“.

John Misto pjesės apie Heleną Rubinstein sėkmė visų pirma yra stipri pjesė: kas tragiška, kartu yra ir komiška, ir atvirkščiai. J. Misto pjesės vienos iš dažniausiai statomų pasaulyje: jo dialogai lakoniški, subtilūs, šioje dramoje žydiškas humoras spektakliui suteikia išskirtinį šarmą.

Nuožmi konkurencinė kova pateikta per subtilų žydišką humorą. Prie pjesės sėkmės prisidėjo ir negailestinga dviejų moterų verslininkių (H. Rubinstein ir Elizabeth Arden) konkurencinė kova, kuri pateikta per žydišką humorą. Kad išsilaikytų, jos slepia savo tikrąsias

Spektaklio režisierius Raimondas Banionis

žiais, kremais ir kvėpalais išryškindama moterų grožį, kad jos labiau pasitikėtų savimi ir nebūtų po vyrų padu. Beje, ji ir pati buvo charizmatiška moteris – ją tapė tokie grandai kaip Pablo Picasso ir Savador Dali.

Milijonai ir pripažinimas nesuteikia asmeninės laimės. Spektaklio režisierius Raimondas Banionis pabrėžė, jog ši komiška drama yra ir apie žmogaus vienišumą. Helen Rubinstein, moterų makiažo pionierė, verslo rykle ir milijoniere tapo ne iš karto, tik pasitelkusi darbštumą, užsispyrimą ir visus konkurencijos ginklus be jokių taisyklių: intrigas, melą, reklamą, taupumą. Ji buvo triskart ištekėjusi, užaugino du sūnus, tačiau gyvenimo saulėlydyje liko nesuprasta ir vieniša.

Konkurencinėje grožio industrijos kovoje (ir per įtampą, taupumą, nepasitikėjimą) nutrūko ryšiai su artimaisiais. Liko naiviai sąžiningas asistentas, neįgalus karo veteranas airis Patrikas, kuris „įsidarbina ilgam“ atsitiktinai užsukęs gražinti jai jos pamirštas kino teatre brangenybes ir prašo radybų vieno dolerio... Taip ir pasilieka vienintelis jos *pasitikėjimo vertas įkaltis*. Po ilgų derybų priimamas už nemokamą naudojimąsi liftu ir elektra... Helen jį savotiškai globoja: telefonu gana greitai išaiškina tikruosius Patriko partnerio kėslus, apsaugo jį nuo aferisto, sumokėdama jam tiek, kiek reikia, kad Patrikas liktų pas ją. Patriko įvaizdis atskleidžiamas be žodžių spektaklio pabaigoje su žmogaus voro gelbėtojo kostiumu, o Helenos *išėjimas* – iki širdies sukrečianti daina gimtąja žydų kalba.

„Madam Rubinstein“ lietuvių kalba. Iš k.: A. Kanajevas, I. Maškarina, E. Gončarova

„Aš – kunigas ir lietuvis...“

LAIMONAS INIS

Knyga „Kunigas, mąstytojas, mokytojas Jonas Juraitis“ (išleido Pasaulio lietuvių centras) – savita ir skiriasi nuo kitų atsiminimų ar biografinių leidinių. J. Juraitis beveik visą gyvenimą kunigavo Šveicarijoje. Tai buvo „inteligentiška ir principinga asmenybė, sugebėjusi krikščioniškas mintis ir vertybes įgyvendinti kasdienybėje“, – knygos išganogoje rašo viena iš jos sudarytojų, Šveicarijos lietuvių bendruomenės pirmininkė Jūratė Caspersen (knygą sudarė kartu su buvusia J. Juraičio studente Vaidile Šumskiene). Atsiminimus rašė žmonės iš Lietuvos, Vokietijos, Italijos, Šveicarijos, tekstai pateikti pagal kunigo gyvenimo ir veiklos chronologiją: Lietuva, Roma, Šveicarija, vėl Roma, Lietuva, Šveicarija. Trečioje knygos dalyje spausdinami fragmentai sekmadienių „pamokslėlių“, kuriuos kunigas rašė beveik pusę amžiaus ir skelbė Valė kantono laikraščiuose.

Jonas Juraitis gimė 1926 m. gegužės 12 d. ūkininkų šeimoje Boblaukio kaime, Alvito valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje. Baigęs gimnaziją, įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją. Neilgai čia mokėsi – artėjo frontas ir, tėvo paskatintas, 1944 m. liepą klierikas paliko Lietuvą. Vokietijoje Juraitis tęsė mokslus Eichšteto vyskupijos Aukštesniojoje teologijos filosofijos mokykloje ir kunigų seminarijoje. Vėliau buvo išsiųstas mokytis į Romą. 1950 m. apsigynė filosofijos licenciatą ir buvo išventintas į kunigus.

1951 m. pradėjo sielovados darbą Šveicarijoje, Valė kantone, tęsė studijas Romos Grigaliaus universitete ir čia apsigynė teologijos mokslų daktaro disertaciją. Dešimtį metų kunigavo Gluringeno parapijoje, daugiau kaip 20 metų – teologijos ir filosofijos profesorius Siono vyskupijos kunigų, mokytojų seminarijose, dėstė filosofiją Brigo katalikiškojoje kolegijoje. Jau sulaukęs garbaus amžiaus, grįžo į Lietuvą. 1992–2001 m. dėstė Kauno, Vilniaus, Vilkaviškio kunigų seminarijose ir Vytauto Didžiojo universiteto katalikų teologijos fakultete. Po to – vėl į Šveicariją, gyveno Valė kantone netoli Brigo miesto, Termeno kaime, savo name, pavadintame *Casa Lituana*, labai gražioje vietoje – prie kelio šnarėjo kviečių laukas, toliau priekalnėje vilnijo žalios pievos. Mirė savo namuose 2010 m. spalio 30 d. Namą paliko įsteigtam fondui: „Gavau tiek daug iš šveicarų, palieku, ką turiu Šveicarijos vargšams, tokių yra ir šioje turtingoje šalyje“. Fondas kasmet skiria paramą sielovada, lietuviams kunigams ir parapijoms. J. Juraitis palaidotas Gluringeno kapinaitėse. Apie save mėgo sakyti esąs „žmogus, nulipęs nuo aukšto žinojimo žirgo ir atsakingai žingsniavęs pėsčiomis“. „Aš – kunigas ir lietuvis! Tik Visagalio jėga padeda mums tapti apaštalais, kankiniais ir pasekėjais“.

J. Juraitį pažino, su juo bendravo, iš jo mokė-

si daugybė žmonių. Koks liko jų atmintyje?

„Jo šypsena, kaip ir jo gyvenimas – paslaptinigi, kaip iš kito pasaulio. Ne visi jį suprato“, – teigia Algimantas Gegeckas, gimęs Šveicarijoje, lietuvių karo pabėgėlių sūnus, medicinos mokslų daktaras. Ir priduria: „Nors nelengvai užmezgdavo ryšius su kitais žmonėmis, buvo labai pareigingas – ką pasakė, tą padarė“.

„Kunigas J. Juraitis buvo asketas, anksti keldavosi, valgė santūriai, nemėgo prabangos. Buvo

kytis, net diskutuoti su profesoriumi. Kambarėlis buvo kuklus: stalas, kėdės, lova, ant palangės – daugybė akmenėlių. Keletą parodė – iš Jėzaus gyvenimo laikų... Nepaisant, kad K. Kėvalas buvo tik studentas, profesorius traukė kone į lygiavertį pašnekovo aukštumas. Jo didžiausias pomėgis buvęs aistra žodžiui, aistra sąvokoms, raginęs rasti jų prasmes. Kalba turi turėti skonį, turi turėti širdį, sakė profesorius. Vienas jo poelgis sujaudino iki sielos gelmių. Kartą priėjęs prie jų, tik pašventintų kunigų

– Arvydo Žygo ir K. Kėvalo – ir paprašęs: palaiminkit mane. Jaunieji kunigai sutriko, bet ir nudžiugo. J. Juraičio gilus tikėjimas, nuolankumas ir išmintis paliko neišdildomą atmintį visam gyvenimui, profesorius spinduliavo žmogaus ilgesiu pažinti gyvenimo slėpinį ir aistra pažinti savo Kūrėją...“ Jis pats tapo Dievo žinia bei šypsena, lydinčia ir mus į amžinybę“.

Vytauto Didžiojo universiteto auloje viena menė dedikuota J. Juraičiui.

Ne visi kunigą J. Juraitį pažinoję kauniečiai ir studentai spėjo papasakoti atsiminimus. Štai kad ir prelatas, habilituotas teologijos daktaras, VDU Garbės profesorius Vytautas Steponas Vaičiūnas. Jie suartėjo universitete steigiant Teologijos fakultetą. Bendravimas buvo nuoširdus, pokalbiai turiningi, dalykiški. Antai reikėjo kai kuriuos dokumentus išversti į lotynų kalbą ir iš jos. Geriausias pagalbininkas buvo J. Juraitis.

Kunigas, mąstytojas, mokytojas Jonas Juraitis. Sudarė Jūratė Caspersen, Vaidilė Šumskienė. – Pasaulio lietuvių centras, 2020

jautrus ir socialus“, – tai liko Irenos Natkevičienės, mokytojos, gyvenančios Vokietijoje, atmintyje.

„Savita kalbėjimo maniera, draugiškumas, atvirumas, neįprastas humoras traukė mus“, – nepamiršta kunigas A. Kazlauskas, buvęs J. Juraičio studentas.

„Jis lyg norėjo paliesti mums patiems nelabai žinomą mūsų sielos stygą, švelniai bandydamas išgauti jos skambesį“, – teigia Ilona ir Erikas Petrikai, Lietuvos Respublikos diplomatai.

„Buvo labai įžvalgas, greitai pažindavo žmogų. Siekdavo jo vidinės gelmės, kad padrasintų. Jis buvo kilnus visais atžvilgiais, kaip žmogus ir kaip krikščionis“, – tai ilgamečio kolegos ir bičiulio, dvasios tėvo Stasio Žilio žodžiai.

Profesorius į Lietuvą atvyko 1992 m. Atvyko „trumpam“, o liko dešimčiai metų. Tam laikui tarpui skirtas antrasis aptariamos knygos skyrius. Apie J. Juraitį rašo pažįstami, giminės, buvę studentai. Bene plačiausiai, jį charakterizuodamas kaip dvasios palydėtoją, mokiusį plačiau žvelgti į pasaulį, kasdieniais darbais ir gyvenimu liudyti ištikimybę Dievui, rašo Kauno Arkivyskupas metropolitas Kęstutis Kėvalas. Ir priduria: „Gerte gėrėme jo išmintį. Jo paskaitos, kalbėjimo būdas ir aštrus žvilgsnis į Kūrėjo slėpinį bei pasaulį traukė mus kaip magnetas...“

J. Juraitis gyveno Kauno kunigų seminarijos „profesorių namelyje“ – K. Kėvalui teko ten lan-

Atkreipkite dėmesį į knygos viršelį. Jame – kūrėjo, mąstytojo, mokytojo portretas, kurį nutapė žinomas dailininkas Vytautas Ciplijauskas. Jų gyvenimo keliai buvo susipynę Vilkaviškio kunigų seminarijoje – kurį laiką kartu mokėsi ir liko nuoširdūs draugai visą gyvenimą, nors V. Ciplijauskas, supratęs, kad kunigo kelias ne jam, paliko seminariją. Jį traukė dailė, tačiau į Dailės institutą įstojo tik po tremties, iškentęs Sibiro kankynę. Puikus senųjų dainų atlikėjas, pilnas gėrio, optimizmo V. Ciplijauskas išgarsėjo kaip talentingas portretistas. Nutapė L. Truikio ir M. Rakauskaitės, M. Gimbutienės, L. Šepkos ir kitų žymių Lietuvos žmonių portretus, taip pat ir J. Juraičio.

Susiklostė graži tradicija – kasmet pagerbti J. Juraičio atminimą Gluringeno bažnyčioje, kurioje daug metų kunigavo, ir parapijos kapinėse. Ant kryžiaus užrašyta, kad jis buvo šios parapijos sielovadininkas ir „Litauer“ – lietuvis. Ne vienerius metus Gluringeno bažnyčioje prieš Vėlines mišias aukoja Kauno Arkivyskupas metropolitas dr. K. Kėvalas. Taip buvo ir praėjusį spalį. Šį kartą Mišiose dalyvavo ir dar trys kunigai iš Lietuvos, taip pat nemažas būrelis Šveicarijos lietuvių bendruomenės, XXVII knygos mėgėjų draugijos, Lietuvos universitetų moterų asociacijos ir Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos atstovų.

Baigdamas vėl noriu pacituoti J. Caspersen: „Ši knyga – išpūdingas daugelio žmonių bendro triūso liudijimas, o jos tikslas – padėkoti likimui už suteiktą galimybę pažinti kunigą Joną Juraitį“.

Istorijos lobynas V. Stankūno fotografijose

Vanagaitis, J. Olšauskas, J. Dikinis, B. Dikinienė, V. Dineika, 1925 (NMKČ)

Atkelta iš 2 psl.

Pakviestas vadovauti „Birutės“ chorui, Vanagaitis *20th Century Limited* traukiniu atvyko Čikagon. Čia su draugais Juozu Olšausku, Viktoru Dineika ir Jonu Dikiniu įkūrė to meto nuotaikai tinkamą lietuviško vodevilio trupę „Dzimdzi Drimdzi“. Keturi kūrybingi vyrai ir viena balsinga moteris sudarė vodevilio teatrą: Vanagaitis komponavo muziką, Olšauskas skambino kanklėmis, Dineika kūrė kupletus, B. Dikinienė dainavo, J. Dikinis valdė plunksną.

Juozas Olšauskas Lietuvoje vaidino Vilkolakio teatre, kurio idėjas pritaikė dzimdzininkai. Svarbiausias teatro uždavinys – išblaškyti, lengvai nuteikti dainomis, prajuokinti. Pirmasis „Dzimdzi Drimdzi“ pasirody-

mas Čikagoje įvyko Šv. Jurgio parapijos salėje. Stankūnas periodiškai fotografavo „Dzimdzi Drimdzi“ pastatymus.

Aktorius Stasys Pilka apie Vanagaitį rašė: „Štai tokiu metu Amerikon atvyksta Antanas Vanagaitis. Aktorius – muzikas. Mėgęs santykiavimo su žmonėmis šilumą, numanęs, kas iš sodžiaus kilusiems yra artima, ir įvertinęs Amerikos lietuvių patriotinį nusiteikimą. Žmogus, gebėjęs minią linksminti, mokėjęs dainas komponuoti, vargonais groti, stiprus chorvedyboje, lipšnus ir malonus santykiauti.“ („Margutis“, 1959 gegužis)

Lietuvių auditorijoje Vanagaitis suruošė prancūzų klasiko Molière vaidinimą „George Dandin“. Stankūno nuotraukoje – scena iš vaidinimo su Nora Gugiene, Stasiu Pilka ir kitais artistais.

Artistai Stasys Pilka, Nora Gugienė, vaidinime Moliere „George Dandin“, 1926 (NMKČ)

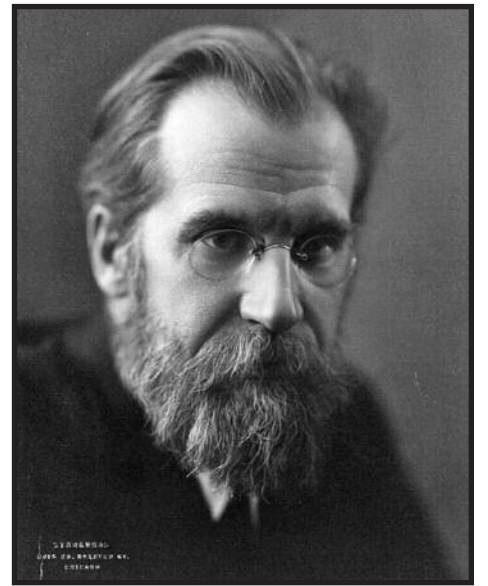
1928 m. Vanagaitis pradėjo leisti ir redaguoti tautinės krypties humoristinį žurnalą „Margutis“. Remiamas J. Bačiūno ir Antano Olio, Vanagaitis radijo bangomis pradėjo transliuoti „Margučio“ kasdienes programas 1932 m. balandžio mėn. Vanagaitis tapo populiarus ir kitose JAV lietuvių telkiniuose – su „Dzimdzi Drimdzi“ trupe gastroliavo daugybėje lietuvių kolonijų. Prie to Vanagaitis įgrojo lietuviškų dainų plokštelių.

Mes be Vilniaus nenurimsim!

Stankūnas fotografavo 1931 m. kovo 26–28 dienomis įvykusį Vilniaus Vadavimo sąjungos, kuriai pirmininkavo Mykolas Biržiška, seimą Čikagoje. Pirmąją suvažiavimo dieną Amerikos lietuvių katalikų federacija pravedė programą Lietuvių auditorijoje. Susirinko tūkstantinė minia, netilpo publika salėje. Atidaryti programą pakviestas Lietuvos konsulas Čikagoje Antanas Kalvaitis. Žodį tarė prelatas Mykolas Krušas ir „Draugo“ redaktorius Leonardas Šimutis. Galiausiai audringais plojimais publika sutiko svečių adv. Mykolą Biržišką. Prelegentas jaudinančioje kalboje paaiškino apie Vilniaus reikšmę Lietuvai. Prašė susirinkusių teikti materialinę paramą Vilniaus lietuviams. Dėstė, kuriais keliais einant bus atgauta sehoji Lietuvos sostinė Vilnius.

Antrąją Vilniaus vadavimo sąjungos suvažiavimo dieną, penktadienį, Lietuvių auditorijoje Sandaros organizacija suruošė banketą svečiui M. Biržiškai pagerbti. Dr. A. Zimontas atidarė programą. Meninėje dalyje „Jaunosios Birutės“ choras padainavo liaudies dainų. M. Biržiška paskaitoj išdėstė būdus, kaip Lietuvoj rengiamasi išvaduoti Vilnių iš lenkų okupacijos.

Trečiąją VVS suvažiavimo dieną darbotvarkę pravedė tautininkų ir socialdemokratų atstovai. Lietuvių auditorijoje sugužėjo per 1 400 žmonių, pralenkę ketvirtadienio dalyvių skaičių. Stovintieji užpildė koridorius.

Mykolas Biržiška, 1931. (LCVA)

Choras „Pirmyn“ sugiedojo Lietuvos himną ir patriotiškų liaudies dainų. „Naujienu“ redaktorius Pijaus Gri-gaitis pasveikino susirinkusius.

Meninėje programoj Alicijos Steponavičienės vadovaujamas ansamblis „Bijūnėlis“ pašoko gėlių šokį. „Birutės“ choras, dirguojamas Miko Jozavito, padainavo „Vilniun trauk“ ir kitų dainų. Dr. Andrius Graičiūnas pristatė prof. Mykolą Biržišką. Prelegentas pasakojė apie okupantų Vilniaus lenkinimą. Biržiška ragino JAV lietuvius kiekviena proga kelti Vilniaus klausimą. Advokatas Antanas Olis, atstovavęs JAV gimusių lietuvių inteligentų kartai, sveikino ir dėkojo profesoriumi Biržiškai.

Vėliau svečias M. Biržiška aplankė „Margučio“ redakcijos raštinę: „Vanagaitis pavaišino svečių ir nufilmavo, arba tikriau sakant, padarė „kinematografa“ (muvis), kurį pasius Lietuvos Universitetui. Taip pat abudu su Vanagaičiu nusifotografavo. Gal netrukus pasirodys atvirutės Biržiškos- Vanagaičio su parašu: Ei Pasauli! Mes be Vilniaus nenurimsim!...“ („Margutis“, 1931 nr. 4)

Pabaiga kitame numeryje

Gyvojo muzikinio paveldo festivalis

Atkelta iš 5 psl.

Ketvirtadienis

Iš ketvirtadienio programos (būta ir jaunimo folkloro ansamblių pasirodymo, ir kitų renginių) rinkausi svečių koncertą Šv. Kotrynos bažnyčioje. Tą jau gan vėly vakarą pasirodė Ukrainos ir Rumunijos kolektyvai.

Folkloro ansamblio „Volodar“ atlikėjai, kaip anonsavo koncerto pranešėja, rengia ekspedicijas, užrašo ir stengiasi atgaivinti jau primirštas liaudies dainas. O joms būdingas daugiabalsiškumas. Ansamblio repertuare, sakyta – ir Dnipro regiono kazokų dainos, įtrauktos į UNESCO žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

Autentišką ukrainiečių folklorą mums pristatė penkios dainininkės ir kai kada prisijungdavęs šeštasis dainininkas. Išties savitas (matyt, galima sakyti: slaviškas) daugiabalsis – ir skardžiabalsis – dainavimas.

Tarp ukrainiečių dainininkių regėjome girdėjome ir Lietuvoje nuo 2022 m. gyvenančią etnomuzikologę Halyną Pshenichkiną. Ji gražiai lie-

tuviškai kai kurias dainas anonsavo (deja, ir su nuorodomis: regionas, kur užrašyta, dabar okupuotas), o pasirodymo užbaigoje ištare: „Dėkojame Lietuvai ir lietuviams už pagalbą“...

Ar būtų artimas, ar nelabai šis dainų autentiškumas, širdis atsišaukia: Ukraina!..

Rumunijos ansamblis sudėtingu pavadinimu „Ördögtérge“, sakyta, savo repertuare pristato šokius iš įvairių Transilvanijos regionų, ypatingą dėmesį skirdamas jos etninių grupių – vengrų, rumunų ir romų – šokiams. Išties ugningo būta pasirodymo – scenoje sukosi poros, ir pasidainuodamos, ir patrepšėdamos, joms ritmą uždavė stygininkų kvartetas, pradžioje – ir solistė dainininkė. Regis, pristatyti du Transilvanijos regionai, atstovaujami trijų skirtingų šokėjų porų, kurių ir aprėdai liudijo savitas tradicijas.

Tokie koncertai ne tik praplečia muzikinį pažinimą, bet ir sukurbina istorinį-geografinį žingeidumą: kas ta slaptingoji Transilvanija?..

Bus daugiau